

ČARODĚJKY

ZE SALEMU

Zkrátka po tom, co ta horečka ochabla, byl Parris hlasováním zbaven úřadu, odešel do světa a nikdo už o něm neslyšel.

Abigail podle pověsti později vystupovala v Bostonu jako nevěstka.

Dvacet let po poslední popravě přiznala vláda odškodnění postiženým, kteří to přežili, a rodinám popravených. Ale někteří se zřejmě zdráhali uznat svou vinu a sektářství tam kvetlo dál, z těch, kdo pobírali odškodnění, někteří vůbec poškozeni nebyli, byli to udavači.

Za čtyři léta po Proctorově smrti se Alžběta Proctorová znovu provdala.

Na slavnostním shromáždění zrušil sbor všechna vyobcování — a to v březnu 1712. Ale stalo se to až na vládní příkaz. Porota však vydala prohlášení, v němž odprosila všechny kdo trpěli.

Některé statky, které dříve patřily postiženým, zpustly a přes sto let je nikdo nekupoval ani tam nebydlel.

Ať tak či onak, moc massachusettské teokracie byla zlomena.

Mým cílem je naplnit Millerův text v co nejvyšší míře. Obsáhnout všechny body dotyku se všemi otázkami, které hra řeší. Nezážit problém na příběh Proctora, Alžběty a Abigail, ale obsáhnout ho v celé šíři tak, jak o něm hovoří Hale, když odvádějí nevinnou Alžbětu, nařčenou z čarodějnictví, do žaláře: »Proctore, že by se Bůh pro tak nepatrnou příčinu rozlítit, to si nemyslím. Žaláře jsou přeplněny, v Salemu zasedají nejvyšší soudci — a hrozí šibenicí. Člověče, musíme k tomu hledat nějakou přiměřenou příčinu. Byla snad spáchána vražda a nevyšla najevo? Někáká ohavnost? Někáké utajené rouhání, které páchne až k nebi? Na příčinu myslíte, člověče, a pomozte mně ji odhalit. To je vaše cesta, věřte mi to, to je jediná cesta, když přijde na svět takové soužení. (Přistoupí k ostatním.) Poradte se druh s druhem; myslíte na své městečko, čím jste asi přivolali na sebe takový strašný hněv. Budu se modlit k Bohu, aby nám otevřel oči.«

Zapojil jsem se do běhu existence, práce, něčeho, co by mělo smysl. Setkávám se s lidmi, dívají se na mne tak, jak potřebují. Jsem pro ně partner buď více nebo méně pohodlný v boji o něco, co má pro každého jedině smysl. Jsem neustále zařazován do přihrádek, kde mě někdo hodnotí, buď dobře nebo špatně. Totéž dělám já s jinými. Má práce, můj život má mnoho problémů, které by bylo nutné objevovat, zabývat se jimi, do čehož se nikomu nechce. Filmový režisér Evald Schorm o podobném pocitu říká:

»Otevřený přístup — s tím se člověk setká v životě málokdy. Proto se snadno vytvářejí nálady — legendy a snadno se zrodí nesmyslná nenávisť, stejně nesmyslná jako nesmyslná chvála. Obojí je k ničemu ... Opravdu upřímný může být snad člověk jen v práci — a to ještě jen někdy. Opatrnost a taktizování, ke kterému všichni nabádají — to je konec. Ale upřímnost, to je také konec. (Bezpečný.) A tak se vlastně člověk musí pořád připravovat

— na smrt — a na nepříjemnosti: A musí s nimi počítat.«

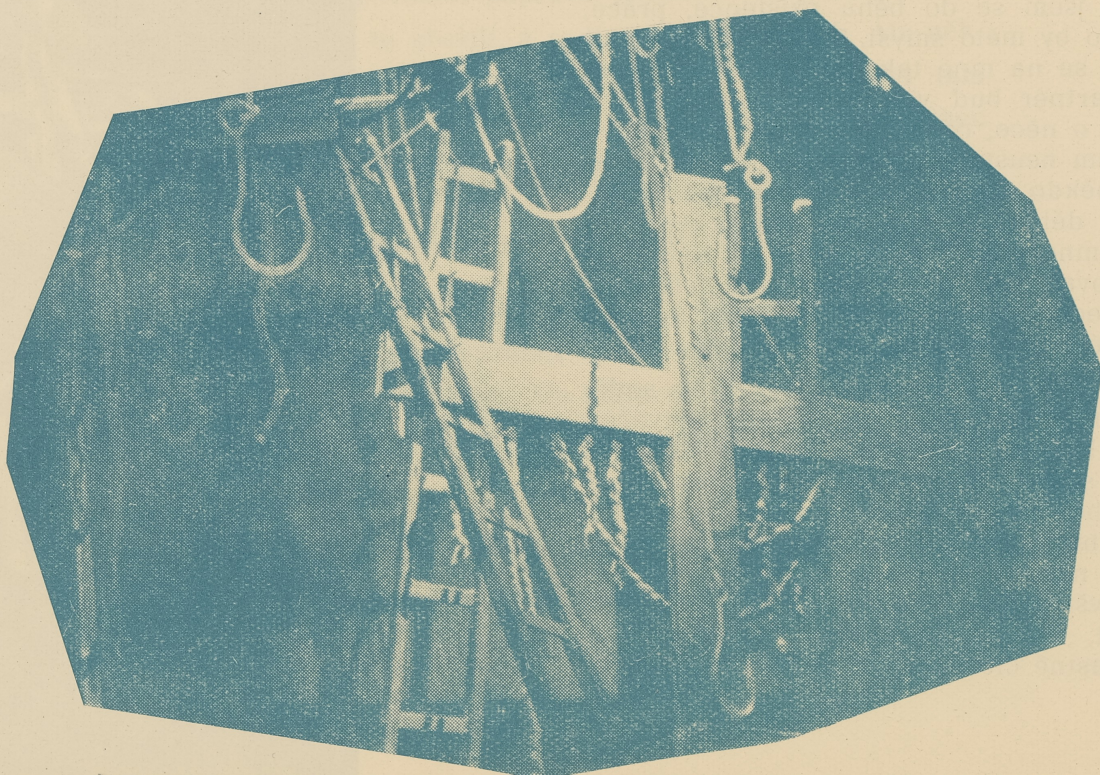
Proctor raději než by obětoval své jméno, které patří jen jemu a určuje ho, jde na smrt. Každý člověk se nakonec musí vyjádřit za sebe a rozhodnout se. Nic není stálé. Nelze se stále odvolávat na moudrosti jiných, generaliscvat. Je nutné neustále prověřovat, prověřovat v první řadě sám sebe. Je někdy k tomu zapotřebí obrovské síly podívat se na vlastní rentgenový snímek, kde hrozí pohled na rakovinový nádor. Je to zapotřebí, sám se o to snažím, jde mi to velice těžko, denně konstatuji, kolik zůstávám tomuto pohledu dlužný. Schorm říká: »Neklidu není nikdy dost, protože člověk si úplnou pravdu stejně nepřizná. Takže i malý průlom do věčného sebeobelhávání je velký pokrok.«

Profesor Tröster, který se mnou velice rád spolupracoval na této hře jako scénograf, mi

řekl: »Je to výborná hra, jsem velice rád, že ji dělám, jsem rád, že ji dělám s Vámi, s člověkem, který nezažil válku. Válka je pro něho nejotřesnějším a současně nejsilnějším údobím jeho života. Vidím v této hře koncentráky, mučírny, gestapo, Terezín. Vidím člověka v této válce, který se stal obětí šíleného dogmatu, proti kterému ale vítězně bojoval. Všechno se mu jeví v prudkých kontrastech světla a tmy, kde se všude pohybují lidé, kteří se navzájem nepřetržitě sledují, hlídají a donášejí na sebe, závidí si, jako nekonečné hemžení něčeho, co nemá řešení a co si vyžaduje stále nové a nové oběti.

Vzájemná závist, která dosahuje zrovna v dnešní době fantastických rozměrů a má na vztahy lidí ty nejotřesnější následky, je problém, s kterým se denně setkáváme, cele a opět se stavím za názor Schorma, který říká:

»Závist jako taková je něco hrozného. Hrozné

ARTHUR MILLER

ČARODĚJKY ZE SALEMU

Hra o čtyřech dějstvích.

Přeložil Alcys Skoumal

Režisér: Jan Zajíč

Scéna a kostýmy: Zasloužilý umělec František Tröster j. h.

Scénická hudba: Karel Kupka

Osoby a obsazení:

Ctihodný pan Parris

Betty Parrisová

Tituba

Abigail Williamsová

Zuzana Walcottová

Paní Anna Putnamová

Thomas Putnam

Mercy Lewisová

Mary Warrenová

John Proctor

Rebeka Nursová

Giles Corey

Ctihodný pán John Hale

Alžběta Proctorová

Francis Nurse

Ezechiel Herrick

Soudce Hathorne

Náměstek guvernéra Danforth

Hopkins

Představení řídí Miroslav Kožušník,

nositel vyznamenání »Za vynikající práci«

Text sleduje: Heda Reminová

Zdeněk Dřevojánek

Jana Vaňková

Naděžda Letenská

Milena Asmanová

Jana Lukešová

Vlasta Vlasáková

Miloš Pavlín

Zdena Vařechová

Miluše Dreiseitlová

Jaroslav Švehlík

Anna Kratochvílová, nositelka vyznamenání

»Za zásluhy o výstavbu«

Osvald Albín

Alois Müller

Dagmar Veselá

Josef Haukvic

Václav Antoš

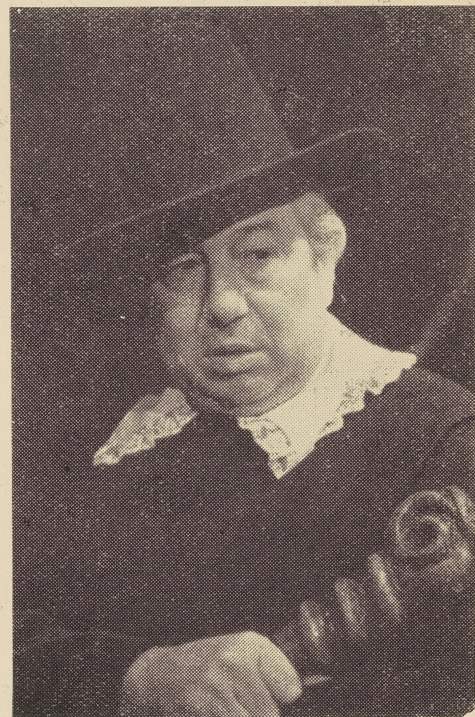
Bedřich Kolliner

Zasloužilý umělec

Miloslav Holub

Adolf Kohuth

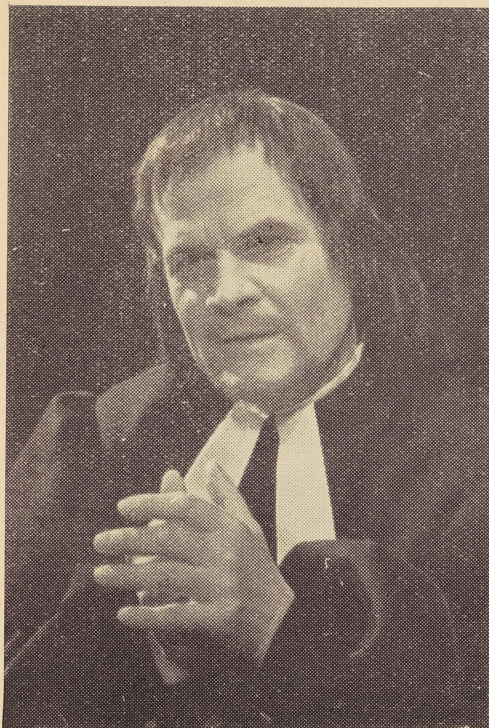

je, že každý (i já) má sklon motivovat ji ušlechtilostí, zlepšováním světa, moralisováním a tisícem jiných předobných úmyslů. Lidé si nikdy nebudou rovni, jak by si přáli, a proto je závist neuhasitelná. Vždycky bude někdo, kdo má něco lepšího nebo něčeho víc. Zároveň s tím je dáno člověku, aby byl nesmírně ješitný, toužil po moci, slávě a majetku. Mluvíme o rovnosti a bojíme se aby nás někdo nepřechýlil. Odolat závisti je jistě těžké. Ale nezřízená závistivost, zloba a nepřátelství, jaké můžeme pozorovat u nás v Čechách, ta se už opravdu vymkla z břehů. Čím to asi je? Kdo ví? Škola nenávisti nepřináší štěstí.

Čím to je, že v určitých etapách musí vždy lidstvo zešílet a v podobě několika desítek,

někdy tisíců oběšenců zase vykrvácet, aby byl na chvíli klid, než přijde zase další šílení.

To je problém, pro který, jak se domnívám, stojí za to hrát Millerovy Čarodějky ze Salem. Nechtěl jsem zúžit důvod, proč hru hrát třeba na problémy války, kultu nebo snad na jednotlivé naše současné problémy, ale chtěl bych se pokusit, opakuji to znovu, naplnit hru tak, jak ji Miller napsal, jako hru, která se zabývá rozporem mezi určitým systémem, jeho byrokracií, řádem a svobodou. Každý systém má svého ďábla, který odvádí pozornost od podstatných věcí — to už není nic divného, ale pro mne je fantastické to, že se vždy najde člověk, který šel proti. V našem případě to není uvědomělý bojovník, hrdina, ale prostý člověk, který prostě musí.

Všichni víme, že i když zemře, bude se situace opakovat a přesto se najdou lidé, kteří obětují sami sebe a tím dají možnost lidem přičichnout k té nejkruťější zkušenosti, která jim na nějaký čas otevře oči.

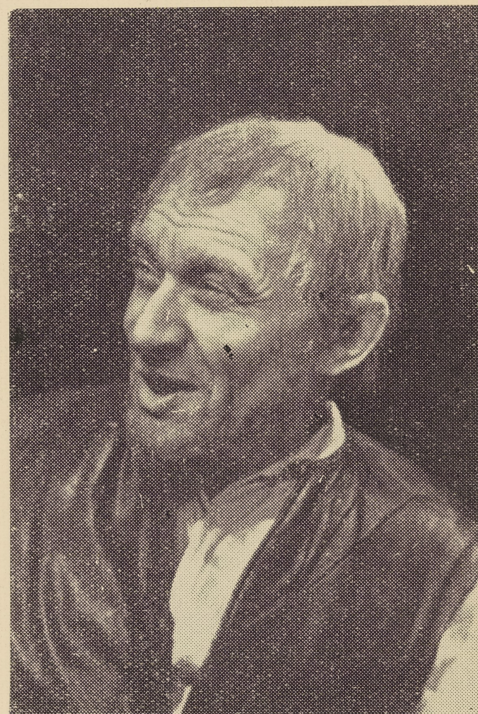
Miller říká, že psal tuto hru jako odpověď na maccarthyismus, kdy padli určitému »dáb-lu« za oběť takoví lidé, jako byl Oppenheimer. Miller vzpomíná, že šel po ulici a lidé, o kterých si myslel, že jsou přátelé, ho přestávali zdravit a odtahovali se od něho. Má to jednu výhodu, taková doba krutě a nesmlouvavě prověří lidské vztahy a charaktery. Hon na čarodějnice byl, je a bude. Nám by mělo jít jen o to, abychom si uvědomili, kde budeme stát my.

J. Z.

Z Myšlenek o divadle

ARTHURA MILLERA:

Není možné klást rovnítko mezi hru a politickou filosofií, poněvadž se zde nedá, jako například v aritmetice, malé přizpůsobit většímu obyčejným násobením. Nevěřím, že uměleckému dílu může prospět, když se bude za každou cenu držet nějakého politického programu, i když je to autorův program, utrpí tím dílo, neboť není takový politický program — a také neexistuje taková teorie dramatu — které jsou schopné obsáhnout složitost skutečného života. Autorovo politické přesvědčení nepochybně musí být prvkem, a dokonce významným prvkem při klíčení jeho uměleckých

schopností, ale jakmile vytváří umělecké dílo, rozhodně musí toto dílo odpovídat jeho pozorování, a ne jeho názorům, nebo dokonce touhám.

... skutečné jádro příběhu (Čarodějek ze Salemu, pozn. red.) vzniklo z toho, co bylo ve vzduchu. Svět sice přijal »Všechny mé syny« a »Smrt obchodního cestujícího« přívětivě, ale ve světle událostí, které se odehrály na začátku padesátých let, srdečnost se rychle změnila v iluzi. Otrásl mnou nejen nástup maccarthyismu, ale i něco, co vypadalo daleko příšerněji a záhadněji. Skutečnost, že politická kampaň objektivně a zjevně vedená krajní pravicí dokázala vytvořit nejen hrůzu, ale i novou subjektivní realitu, skutečnou mystiku,

kteřá postupně dostávala mystický charakter. Úžasně na mě zapůsobilo, že taková praktika, uskutečňovaná takovými evidentně směšnými lidmi, dokázala ochromit samotné myšlení lidí, ba co víc, nashromáždít v nich mraky »tajuplných« citů. Jakoby se celá Amerika znovu narodila a vůbec se nepamatovala na určitá základní pravidla slušnosti, i když ještě před rokem či dvěma bylo nepředstavitelné, že by se mohli změnit, nebo dokonce upadnout do zapomnutí. Překvapeně jsem si všiml, jak mne bez pozdravu obcházejí lidé, které jsem po léta dobře znal. A tento údiv zase vzbudilo poznání, kterého jsem se nemohl zbavit, že u těchto lidí se vědomě vyvolal a záměrně připravil strach a že si lidé

vlastně uvědomovali jenom hrůzu. Zdálo se mi úžasné, že takovéhle vnitřní a subjektivní vzrušení bylo možné vyvolat zvenčí. Tento úžas se skrývá za každým slovem hry »Čarodějky ze Salemu«.

Po čase se mi zdálo, že tento, jako i jiné druhy společenské ústupnosti jsou výsledkem pocitu viny, který se jednotlivci snaží zakrýt tím, že ustupují. V tomto historickém případě byl to v podstatě pocit viny, vyplývající z uvědomování si toho, že lidé nejsou natolik pravicevní, za jaké je považovali, že základní tón veřejných prohlášení je jim cizí, že je lze nějakým způsobem usvědčit jako nepřátele moci, která nad nimi vládla. V ovzduší byla nová nábožnost projevující se urychleným budováním kostelů, ale i oficiální zbožností, kterou, podle mých znalostí historie Ameriky, nelze dát do souladu se svobodomyšlným obrozoborectvím, které se vyskytovalo v její minulosti. Viděl jsem, jak se vytváří jakýsi vnitřní mechanismus přiznávání a odpouštění hříchů, které se až dosud popravdě nekvalifikovaly jako hříchy. Každý měsíc se rodily nové hříchy. Bylo velmi podivné, jak rychle se tyto hříchy přijímaly v rámci nové pravověrnosti, jako kdyby existovaly odjakživa. Ze všeho nej-

hroznější bylo, když jsem se stal svědkem toho, jak se vžívá názor, že svědomí už není soukromou věcí, ale věcí státní administrativy. Viděl jsem, jak lidé odevzdávali své svědomí jiným lidem a děkovali jim za to, že ho mohli odevzdat.

Toužil jsem najít způsob, jak napsat hru, která by byla silná a vyhmátla by z bahna subjektivismu svíjející se, jednolitý, vyhraněný proces, na němž by se ukázalo, že veřejná hrůza je hříšná proto, že zbavuje člověka svědomí, čili jeho samého. Nebylo to téma, ne-související s tématy předcházejících her. Ale v Čarodějkách ze Salemu šlo o pokus dostat se dál, nejenom objevit a odhalit hrdinovu vinu — vinu, která zabíjí osobnost. Stále více jsem si uvědomoval, že toto téma se vyskytlo v mé tvorbě z minulosti, a uvědomoval jsem si i to, že už mi nepostačí jako dosud postavit hru na odhalení viny a spoléhat se jedině na osud, který si na viníkovi vynutí odčinění. Nyní se mi vina už nejevila jako pevný základ, pod který nepronikne sonda. Viděl jsem v ní klam, i když naši nejreálnější iluzi, ale zejména vlastnost lidského myšlení, kterou je možné překonat.

**NÁKUP ODÍVÁNÍ POD JEDNOU
STRECHOU**

- ODEVY
- KOZEŠINY
- KLOBOUKY
- OBUV
- KOZENÉ ZBOŽÍ
- MODNÍ DOPLŇKY
- PRÁDLO
- ZÁSILKOVÝ PRODEJ
- MĚRENKY
- PRODEJ NADMĚRNÝCH VELIKOSTÍ

**NEZAPOMENTE NAVSTÍVIT NEJVĚTŠÍ
ODEVNÍ DŮM**

OSTRAVANKA

OSTRAVA 1, SMETANOVÁ NÁM. 8

ODEVNÍ DŮM

Program vydalo Státní divadlo v Ostravě v saděkol. Mojmíra Weismanna
Fotografie František Krasl, grafická úprava Miroslav Tuřien, Typo-
fická spolupráce: Jaromír Klus, Výtiskový Mojmíra Weismanna
provoz 22, Ostrava 1, Hořarova 44. Cena 2 Kčs

T 11. 89629